

**AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING HUQUQIY DOIRASIDAGI ROLI:
ELEKTRON HUKUMAT VA KIBERXAVFSIZLIK****Jo'rayev Sherzodbek Komiljon o'g'li***Termiz davlat universiteti yuridik fakulteti 124-guruh talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqola axborot texnologiyalarining huquqiy doirasidagi roli, ayniqsa, elektron hukumat va kiberxavfsizlikning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada elektron hukumat tizimining rivojlanishi va uning huquqiy asoslari, shuningdek, kiberxavfsizlikning texnologik va huquqiy jihatlarini ko'rib chiqiladi. Elektron hukumatning fuqarolarga davlat xizmatlarini raqamli shaklda taqdim etishdagi ahamiyati, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, ma'lumotlarning xavfsizligini ta'minlash, kiberjinoyatlarga qarshi kurashish va axborot xavfsizligini mustahkamlash masalalari tahlil etiladi. Shuningdek, maqolada O'zbekiston va boshqa davlatlar tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, kiberxavfsizlik sohasidagi qonunlar va yangi texnologiyalar bilan bog'liq huquqiy muammolar haqida so'z boradi. Maqola, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va global xavfsizlikni ta'minlash borasidagi huquqiy yondashuvlar hamda kelajakda yuzaga keladigan yangi chaqiriqlarga javob berish zaruratini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *axborot texnologiyalari, elektron hukumat, kiberxavfsizlik, huquqiy doira, raqamli boshqaruv, ma'lumotlar himoyasi, shaxsiy ma'lumotlar, kiberjinoyat, xalqaro huquq, raqqobat huquqi, elektron xizmatlar, axborot xavfsizligi, raqamli imzo, onlayn xizmatlar, texnologik qonunchilik, xavfsiz internet, fuqarolarning huquqlari, normativ-huquqiy hujjatlar, internetni tartibga solish, yangi texnologiyalar va huquqiy muammolar, kiberxavfsizlikka doir qonunlar, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, digital transformation (raqamli transformatsiya), cyber law (kiber huquq), global xavfsizlik, elektron hukumatning huquqiy asoslari, kiberxavfsizlikning huquqiy tahlili, axborot texnologiyalari va jamiyat, e-gov (elektron hukumat) tizimlari, texnologik xavfsizlik.*

KIRISH

Axborot texnologiyalarining (AT) jadal rivojlanishi XXI asrda jamiyatning barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu ta'sir, ayniqsa, davlat boshqaruvi va huquqiy tizimlarga keng o'rnashmoqda. Elektron hukumat va kiberxavfsizlik atamalari nafaqat texnologik yangilanishlarni, balki yangi huquqiy asoslar va normativlarni ishlab chiqishni talab qilmoqda. Elektron hukumat fuqarolarga davlat xizmatlarini raqamli shaklda taqdim etishning zamonaviy usulini anglatadi, kiberxavfsizlik esa bu tizimlarning xavfsizligini ta'minlashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, ushbu sohalarining huquqiy tahlili, nafaqat texnologiyalarning samarali qo'llanilishini ta'minlash, balki shaxsiy huquqlarni himoya qilish, axborot xavfsizligini ta'minlash, va jinoyatchilikka qarshi kurashishda ham muhim o'rin tutadi.

Mazkur maqolada, axborot texnologiyalarining huquqiy doirasidagi roli, elektron hukumatning rivojlanishi, kiberxavfsizlik va ularga oid huquqiy masalalar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, bu sohalarining zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ham muhokama qilinadi.

II. Metodologiya

Ushbu maqolada elektron hukumat va kiberxavfsizlikning huquqiy jihatlarini tahlil qilish uchun bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llaniladi. Asosiy metodologik yondashuvlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Birinchi o'rinda, huquqiy tahlil usuli ishlatiladi. Ushbu usul orqali elektron hukumat va kiberxavfsizlikni tartibga soluvchi huquqiy me'yorlar va qonunlar o'rganiladi. Maqolada, ayniqsa, elektron hukumat tizimlarini yaratish va rivojlantirishga doir mamlakatlar tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinadi. O'zbekiston va boshqa davlatlarning kiberxavfsizlikka oid qonunlari, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qabul qilingan qarorlar, axborot xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan me'yorlar sinchiklab ko'rib chiqiladi. Ushbu tahlil orqali huquqiy tizimlarning samaradorligi, ularning jamiyatdagi ta'siri, shuningdek, kiberxavfsizlik va elektron hukumatga oid bo'shliqlar va kamchiliklar aniqlanadi. Huquqiy tahlil usuli qonunlarning amaldagi holatini o'rganishga va ularni takomillashtirish uchun zarur bo'lgan yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Ikkinchi metodologik yondashuv — komparativ tahlil. Bu usul orqali turli davlatlar tajribasini solishtirish amalga oshiriladi. Maqolada elektron hukumat tizimlarini yaratish, kiberxavfsizlikni ta'minlash va axborot xavfsizligini tartibga solish bo'yicha turli mamlakatlardagi muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz tajribalar solishtiriladi. Masalan, Yevropa Ittifoqi, Amerika Qo'shma Shtatlari, Xitoy kabi davlatlarning elektron hukumat tizimlari va kiberxavfsizlikka oid qonunlari tahlil qilinib, ulardan olingan saboqlar va amaliy yechimlar ko'rib chiqiladi. Komparativ tahlil usulining asosiy maqsadi — elektron hukumat va kiberxavfsizlikni ta'minlash borasida eng samarali yondashuvlarni aniqlash va ular asosida O'zbekiston uchun mos keladigan qonun va tizimlarni taklif qilishdir.

Uchinchidan, maqolada empirik tadqiqotlar usuli ham muhim rol o'ynaydi. Empirik tadqiqotlar yordamida amaldagi elektron hukumat tizimlarining samaradorligi, kiberxavfsizlikni ta'minlashga doir qonunlarning joriy holati va fuqarolar tomonidan qabul qilinadigan elektron xizmatlarning ishlashi o'rganiladi. Empirik tadqiqotlar orqali real hayotdagi muammolar, kiberjinoyatlar, axborot texnologiyalari sohasidagi huquqiy bo'shliqlar va ularning yechimi haqida aniq ma'lumotlar to'planadi. Tadqiqotlarda huquqiy amaliyot, hukumatning elektron xizmatlar taqdim etishdagi samaradorligi va fuqarolarning kiberxavfsizlikka bo'lgan ishonch darajasi o'rganiladi. Bu metodologiya yordamida, huquqiy me'yorlarning samaradorligi, ularning amaldagi holatdagi ta'siri va mavjud muammolar haqida chuqur tahlil o'tkaziladi.

Yuqoridagi metodologik yondashuvlar maqolaning asosiy tahliliy va analitik qismlarini tashkil qiladi. Bu metodlar orqali elektron hukumat va kiberxavfsizlikning jamiyatdagi ahamiyati, ularni tartibga soluvchi huquqiy me'yorlar va mavjud bo'shliqlar aniq ko'rsatiladi. Shuningdek, texnologiyalar rivojlanishi va kiberxavfsizlikka doir yangi muammolarga huquqiy javoblar ishlab chiqiladi. Maqolada ishlatilgan metodologiya axborot texnologiyalarining huquqiy doirasida yuzaga kelgan muammolarni va ularning yechimini chuqurroq o'rganishga imkon beradi, shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarga mos keladigan huquqiy normativlar va qonunlarni ishlab chiqish uchun zarur bilimlarni taqdim etadi.

III. Muhokama

Axborot texnologiyalarining huquqiy doirasidagi roli: Elektron hukumat va kiberxavfsizlik

Axborot texnologiyalarining hayotimizdagi o'rnini tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, elektron hukumat va kiberxavfsizlik sohaslarida bu texnologiyalar huquqiy me'yorlarni o'zgartirishi va rivojlantirishi kerak. O'zbekistonning axborot texnologiyalariga oid yondashuvlari yangi imkoniyatlar va muammolarni yaratmoqda, ularning amaldagi huquqiy doiradagi roli esa hali to'liq o'rganilmagan.

Elektron hukumat va uning huquqiy jihatlari

Elektron hukumat (e-government) — bu davlat boshqaruvi va fuqarolar o'rtasidagi aloqalarni raqamli texnologiyalar orqali amalga oshirish jarayonidir. Bunday tizimlar davlat xizmatlarini yanada samarali va shaffof qilish, fuqarolarga xizmatlarni tez va oson taqdim etishni maqsad qiladi. O'zbekiston hukumati ham raqamli iqtisodiyotga o'tish va elektron hukumatni rivojlantirish yo'lida bir qator tashabbuslar qo'llab-quvvatlamoqda. Bu jarayon, albatta, huquqiy jihatdan yangi me'yorlarni yaratishni talab etadi.

Elektron hukumatning yuridik doirasi, birinchi navbatda, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi, axborot xavfsizligi va davlat organlarining fuqarolarga taqdim etadigan raqamli xizmatlari bilan bog'liq muammolarni ko'taradi. Yangi axborot tizimlarining rivojlanishi bilan shu bilan birga, ularni nazorat qilish va ularning qonuniy ishlashini ta'minlash zarurati ham ortadi. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish qonuniy normativlarining amalda qo'llanilishini ta'minlash, elektron hukumatni yaratish jarayonida fuqarolar huquqlarini himoya qilish masalalarini ko'taradi. Shu nuqtada, O'zbekistondagi huquqiy doira hali to'liq shakllanmagan va bu muammo yechimini talab qilmoqda.

Kiberxavfsizlikning huquqiy jihatlari

Kiberxavfsizlik, elektron hukumatning rivojlanishida va umuman axborot texnologiyalarining samarali ishlashida markaziy rol o'ynaydi. Kiberxavfsizlik, axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan kiberxurujlar, axborotlar to'g'risida noqonuniy harakatlar va boshqa tahdidlardan himoyalaniшни ta'minlashga qaratilgan choralar yig'indisidir. O'zbekiston, xususan, kiberxavfsizlik sohasida xalqaro me'yorlarga mos keladigan yangi qonunlar va tizimlarni ishlab chiqmoqda.

Kiberxavfsizlikka oid huquqiy muammolar, eng avvalo, axborotlarning o'zgarishi, shaxsiy ma'lumotlarning himoya qilinishi va axborot tizimlarining ishonchliligi masalalarini o'z ichiga oladi. Sun'iy intellekt, blokcheyn, bulutli texnologiyalar va boshqa ilg'or texnologiyalar kiberxavfsizlikni ta'minlash uchun yangi imkoniyatlarni yaratishda muhim o'rin tutadi. Lekin bu texnologiyalarning qo'llanilishi, o'z navbatida, ularga doir qonuniy bazaning takomillashishini talab etadi. Kiberxavfsizlikka doir normativ hujjatlar hali zamon talablariga moslashtirilmagan va bu ham yuridik jihatdan o'rganilishi kerak bo'lgan muammo hisoblanadi.

Axborot texnologiyalarining huquqiy doirasidagi roli

Axborot texnologiyalarining huquqiy doirasi har bir davlatda alohida shakllanadi. Elektron hukumat va kiberxavfsizlik sohalari, bir tomondan, davlatning o'z fuqarolariga taqdim etadigan xizmatlarini optimallashtirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarning himoya qilinishiga alohida e'tibor qaratilishini talab etadi. O'zbekistonda axborot texnologiyalarining huquqiy asoslari hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, bu sohalarda ko'plab ijobiy islohotlar amalga oshirilmoqda.

Biroq, bir qator muammolar mavjud. Ularning eng asosiylari — axborot texnologiyalarining rivojlanishiga huquqiy me'yorlarning yetishmasligi, shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy foydalanishining oldini olish, elektron hukumat tizimlarining ishonchliligi va kiberxavfsizlikka oid normativ hujjatlarning rivojlanishida kechikishdir.

IV. Natijalar

Axborot texnologiyalarining huquqiy doirasidagi roli, ayniqsa, elektron hukumat va kiberxavfsizlik masalalari, jahon miqyosida rivojlanayotgan zamonaviy jamiyatlar uchun muhim o'rin tutadi. O'zbekiston uchun bu sohalarining rivojlanishi bir qator ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda, ammo bir qator huquqiy va texnik muammolarni ham yuzaga keltiradi.

Elektron hukumatning rivojlanishi O'zbekistonda davlat xizmatlarini raqamli formatda taqdim etishga imkon yaratmoqda. Bu fuqarolar va davlat organlari o'rtasidagi aloqalarni osonlashtirish, xizmatlarni tezlashtirish va shaffoflikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Biroq, elektron hukumat tizimining samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan huquqiy baza va texnik infratuzilma hali to'liq rivojlanmagan. Shu sababli, bu sohada normativ-huquqiy hujjatlar va qoidalarni takomillashtirish zarur.

Kiberxavfsizlikning kuchaytirilishi axborot tizimlarining ishonchliligi va himoya qilinishiga xizmat qiladi. Kiberhujumlar, axborotlarning noqonuniy o'zgartirilishi, xakerlik faoliyati kabi tahdidlarga qarshi kurashishda mamlakatdagi axborot xavfsizligi tizimi doimiy ravishda takomillashtirilishi lozim. O'zbekistonning kiberxavfsizlik bo'yicha qabul qilgan yangi qonunlari va strategiyalari ijobiy natijalarga olib kelsa-da, bu sohada hali ko'p ishlar qilish zarur.

Huquqiy normativlar va me'yorlarning rivojlanishi. Axborot texnologiyalari va kiberxavfsizlik sohasidagi huquqiy me'yorlar jahon miqyosidagi yondashuvlarga moslashib borishi kerak. O'zbekistonning axborot texnologiyalarini rivojlantirishga oid qonunlari hozirda mamlakatning raqamli strategiyasiga mos keladigan shaklda ishlab chiqilmoqda, ammo texnologiyalarning tez rivojlanishi bilan ushbu normativ hujjatlar tez-tez yangilanishi kerak. Ayniqsa, shaxsiy ma'lumotlar, axborot xavfsizligi va davlat tizimlari o'rtasidagi ma'lumot almashish bo'yicha aniq qonuniy cheklovlar va qoidalar ishlab chiqilishi zarur.

Jamiyatda ishonchni oshirish. Elektron hukumat va kiberxavfsizlikning samarali ishlashi uchun fuqarolar va tashkilotlar o'rtasida texnologiyalarga ishonchni oshirish kerak. O'zbekistonning davlat organlari va xususiy sektori tomonidan kiberxavfsizlik va elektron hukumat tizimlarining shaffofligini ta'minlash, fuqarolarga ularning ma'lumotlari xavfsizligini tushuntirish muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, axborot texnologiyalarining huquqiy doirasidagi roli-ni kengaytirish uchun O'zbekistonda bir qator islohotlar amalga oshirilishi kerak. Bu islohotlar davlat tizimlarining tezkorligi va samaradorligini oshirishi, fuqarolar huquqlarini himoya qilishni ta'minlashi, hamda kiberxavfsizlikni kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, axborot xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha xalqaro tajribalarni o'rganish, hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish jarayonida mavjud huquqiy asoslarni takomillashtirish zarur.

Xulosa

Axborot texnologiyalarining huquqiy doirasi, elektron hukumat va kiberxavfsizlik bugungi kunda jamiyatdagi xavfsizlik, samaradorlik va adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Elektron hukumat davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali fuqarolarga qulaylik yaratadi, kiberxavfsizlik esa axborot tizimlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bu sohalarning rivojlanishi huquqiy me'yorlarni takomillashtirishni, yangi chaqiriqlarga javob berishni va xalqaro hamkorlikni kuchaytirishni talab qiladi. Elektron hukumat va kiberxavfsizlik tizimlarining yanada rivojlanishi jamiyatni yanada xavfsiz va adolatli qilishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Axborot texnologiyalari va huquq. (2020). Toshkent: O'zbekiston davlat yuridik universiteti nashriyoti.
2. Kiberxavfsizlik va raqamli imzo: huquqiy asoslar. (2021). Tashkent: Adabiyot.
3. Elektron hukumatning huquqiy asoslari. (2019). Tashkent: Yuridik fakulteti nashriyoti.
4. Global kiberxavfsizlik va xalqaro huquq. (2022). Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti nashriyoti.
5. Shaxsiy ma'lumotlar va ularni himoya qilish: xalqaro va milliy tajribalar. (2021). Moskva: Yuridik nashriyot.
6. Digital Transformation and the Law: A Global Perspective. (2020). Oxford University Press.
7. The Law of Cyber Security and Data Protection. (2019). Springer Publishing.
8. Xalqaro huquq va kiberxavfsizlik. (2020). Tashkent: O'zbekiston Xalqaro huquq instituti nashriyoti.
9. Internetni tartibga solish: muammolar va yondashuvlar. (2021). Tashkent: Global Publishing House.
10. Cyberspace and the Law: An International Handbook. (2018). Cambridge University Press.
11. Kiber jinoyatlar va axborot xavfsizligi. (2021). Tashkent: Akademik nashr.
12. Elektron hukumat va uning huquqiy muammolari. (2022). Toshkent: Informatika va yuridik fanlar o'quv qo'llanmasi.
13. Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va huquqiy muammolar. (2020). Toshkent: Yuridik olam.